

מקומיות לא מקומית - Non-Local Locality

Author(s): עינת זמבל, Einat Zamwel, אורנה ששון-לי, Orna Sasson-Levy and
أورنا ساسون-ليفني

Source: *Israeli Sociology* / כרך כא, אוקטובר 2020, תשפ"א, אוקטובר 2020, pp. 53-76
&rm; 1 (2020, אוקטובר, תשפ"א), pp. 53-76

Published by: Dept. of Sociology and Anthropology, TAU / החוג לסוציולוגיה
ולאנתרופולוגיה, אוניברסיטת תל-אביב

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26940745>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

JSTOR

החוג לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה, אוניברסיטת TAU / אוניברסיטת תל-אביב
is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Israeli Sociology*
/ סוציולוגיה ישראלית

מקומיות לא מקומית: אתגרים וסתירות בפוליטיקה האלטרנטיבית של הבוחרים בחיי פשטות בישראל

עינת זמבל*, אורנה ששון-לוי**

תקציר. מאמר זה עוסק באתגרים המאפיינים את הסאב-פוליטיקה הסביבתנית של אזרחים הפונים לפעילות פוליטית פרטית ויומיומית מתוך ניכור כלפי הפוליטיקה המדינתית. המאמר מתמקד בפעולתם הפוליטית של ישראלים הבוחרים באורח חיים של פשטות מרצון משיקולים סביבתיים. מתוך הכרה בחשיבותו של המרחב עבור סביבתנים, אנו שואלות כיצד הבוחרים בפשטות תופסים את המרחב וכיצד תפיסות אלו מעצבות את פעולתם הפוליטית. ניתוח ממצאים שעלו מראיונות עם אנשים הבוחרים בחיי פשטות מראה שתפיסתם הפוליטית מגלמת מתח אינהרנטי בין שלוש רמות מרחביות: הגלובלית, המקומית והביתית. מציאנו שבעוד שתודעתם הפוליטית מתייחסת לרמה הגלובלית, הפעולה הפוליטית שלהם מתמקדת כל כולה בבית ובפרקטיקות דומסטיות. בין שתי הרמות המרחביות הללו, הפוליטיקה שלהם נותרת מנותקת מההקשר המקומי, ונעדרים ממנה נושאים פוליטיים ישראלים וסוגיות כמו אי-שוויון מעמדי, אתני, מגדרי או לאומי. לגישתם של הבוחרים בפשטות, ה"מקומי" יכול להתקיים בכל מקום בעולם, ולכן אנו טוענות שזוהי דה-פוליטיזציה של המרחב המקומי, או "מקומיות לא מקומית". על רקע הדיון במתחים הכרוכים בסאב-פוליטיקה הסביבתנית, המאמר מציג את המורכבות של הפרטת הפוליטי בעידן של סיכונים סביבתיים.

מילות מפתח: פשטות מרצון, סקאלות מרחביות, פוליטיקה אלטרנטיבית, צריכה פוליטית, סביבתנות

* ד"ר עינת זמבל, המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן; ובית הספר למדעי ההתנהגות, המרכז האקדמי פרס

** פרופ' אורנה ששון-לוי, המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן
גרסה מוקדמת של מאמר זה הוצגה במסגרת סדנת הכתיבה של קהילת תרבות וצריכה באגודה הסוציולוגית ברצוננו להודות לחברי הסדנה על קריאתו, ובמיוחד לאריקה וייס ולדנה קפלן על הערותיהן המעניינות. כמו כן ברצוננו להודות לשופטי המאמר על הערותיהם הטובות והמועילות. תודה מיוחדת שלוחה לעורכת כתב העת אלכסנדרה קלב על הקריאה היסודית של גרסאות המאמר, על הערותיה המכימות ועל הדרישה המפרה בינינו לאורך שלבי העריכה.

מבוא

טליה שניידר, אחת ממתכננות הפרמקלצ'ר (חקלאות בת קיימא המבוססת על תכנון סביבתי) המוכרות והמוערכות בתחומה בישראל, פותחת את ספרה *גן עדן בפתח הבית במילים אלו*:

הפרמקלצ'ר עוסקת במה שמקומי, והעברית היא בוודאי "הלחם המקומי" שעל טעמו גדלתי. הנביאים וחז"ל דיברו שפה שאני מבינה, לכן זה הגשר דרכו אני בוחרת לומר הברים כלל עולמיים אלה, וכך להישאר בבית אך לדעת את העולם כולו. עושרן של המילים וניחוחן עתיק היומין מושכים אותי כי עוד נותר בהן הריח האהוב עלי, הריח העמוק של אדמה וטחב ירוק. זה עבורי הריח של הבית, והפרמקלצ'ר מכירה בסביבת הבית את המוקד הדינמי ליצירת שינוי כלכלי, סביבתי, חברתי ומנטלי (שניידר, 2004, עמ' 6).

הציטוט של שניידר הוא דוגמה קלאסית לאופן פעולתה של פוליטיקה סביבתנית אלטרנטיבית, אותה פעולה פוליטית שמתרחשת מחוץ לזירות הפוליטיות המסורתיות: לא פעילות מפלגתית בכנסת, וגם לא פוליטיקה חוץ-פרלמנטרית המתבססת על שביתות או הפגנות במרחב הציבורי, אלא פעולה פוליטית ששואפת לשינוי גלובלי דרך פרקטיקות יומיומיות ומקומיות כמו גינון בר קיימא בחצר הבית, החלטות על צריכת מזון, או בחירת כלי האוכל בגני הילדים. מאמר זה עוסק בתפיסות הפוליטיות של אנשים הבוחרים באורח חיים של "פשטות מרצון" (voluntary simplicity / simple living), כלומר חיים של צמצום צריכה, העדפת ייצור עצמי על פני רכישה, והקפדה על פרקטיקות סביבתיות כגון מחזור, קומפוסטציה וקנייה מקומית. בציטוט, שניידר מדגישה את אחד מעקרונות המפתח המארגנים את הפעולה הפוליטית של האנשים הבוחרים בחיי פשטות: הפיכת הבית והסביבה המקומית לזירה שבה יתחולל שינוי בקנה מידה אזורי ועולמי. בצורה אופיינית לשיח הפרמקלצ'ר, שניידר קושרת בין הממד הגלובלי לממד המקומי, ומניחה כי יש ביניהם קשר ישיר וכמעט סיבתי. דבריה של שניידר מהדהדים את טענתו של אולריך בק בדבר החשיבות של פוליטיקה המתרחשת בבית, שאותה הוא כינה סאב-פוליטיקה (Beck, 1997). החברה העכשווית, טוען בק, מאופיינת בסכנות סביבתיות גלובליות שאינן ניתנות לפתרון באמצעות פוליטיקה מדינתית. בחברת סיכון כזאת (Beck, 1999) אזרחים רבים חשים אי-אמון בפוליטיקה המסורתית ופונים לסאב-פוליטיקה, כלומר לחיפוש אחד דרכי פתרון פרטיות ויצירתיות לשינוי פוליטי. אם כן, בק מצביע על הקשר בין סיכון ברמה הגלובלית ובין פעולה פוליטית פרטית. מתוך פרספקטיבה זו שאלנו כיצד הבוחרים בפשטות תופסים את המרחב וכיצד תפיסותיהם מעצבות את פעולתם הפוליטית. מחקרנו התמקד בפעולה ובשיח הפוליטיים בשלוש רמות מרחביות: הגלובלית, המקומית והביתית. המחקר מפרספקטיבה מרחבית חשף את הסתירות והמורכבות שעומדים בבסיס הפעולה הפוליטית של הבוחרים בחיי פשטות. ניתוח מרחבי של פעולה פוליטית יוצא מתוך הנחה כי פוליטיקה ויחסים פוליטיים אינם מתקיימים על "ראש סיכה" (פורטוגלי, 2000, עמ' 214), אלא מתרחשים במרחב ממשי, פיזי, חברתי, תרבותי וסמלי המעצב את התכנים והפרקטיקות הפוליטיים. בישראל המרחב הוא נושא למחלוקות פוליטיות טעונות במיוחד, כגון הגדרת הגבולות הטריטוריאליים והריבוניים של המדינה וסוגיות של צבא, ביטחון, מלחמות וכיבוש (Livio, 2015). גם מאבקים על זכויות אדם

או זכויות חברתיות ופוליטיקה של זהויות מעוצבים מתוך הקשר מרחבי (Misgav & Hartal, 2019). עבור הבוחרים בפשטות יש למרחב משמעות ייחודית, שכן פעולתם הפוליטית מתמקדת רובה ככולה בנושאים סביבתיים, ואלה קשורים במקרים רבים לשאלות של אדמה, טבע ומקום (שני, 2012).

ואולם למרות המשמעויות הפוליטיות הבולטות של המרחב בישראל, מחקרנו מעלה כי הבוחרים בפשטות בישראל תופסים את המרחב המקומי כבעל ערך סביבתי טהור ומתעלמים מסוגיות פוליטיות, אתניות, מגדריות ולאומיות מקומיות. בהמשך לטענותיו של בק (Beck, 1999) על חברת הסיכון, המחקר הקיים על סאב-פוליטיקה סביבתנית מדגיש את חשיבותה של הפעולה ברמה המקומית, אולם אינו עומד על הסתירות והפרדוקסים הגלומים בפעולה ברמה זו. אנחנו מראות כי אף שרעיונותיהם הפוליטיים של הבוחרים בפשטות מתייחסים לרמה הגלובלית, הפעולה הפוליטית שלהם מתמקדת כל כולה בבית ובפרקטיקות דומסטיות. בין שתי הרמות המרחביות הללו הפוליטיקה שלהם נותרת מנוטרלת מההקשר הפוליטי המקומי ומהתייחסות למקום ספציפי. לגישתם של הבוחרים בפשטות, "המקומי" יכול להתקיים בכל מקום בעולם. לכן, לטענתנו, יש לראות בה "מקומיות לא מקומית".

אחרי סקירה של תפיסות הפוליטיקה שעליהן אנחנו מסתמכות בהגדרתנו את הבוחרים בפשטות כצרכנים פוליטיים, נציג תאוריות העוסקות בשינויים בתפיסות המרחב בעקבות תהליכי גלובליזציה. בחלק השני של המאמר נדון בממצאי המחקר ביחס לשלוש רמות מרחביות שונות. בדיון החותם מאמר זה נבחן את האתגרים הייחודיים של פוליטיקה אלטרנטיבית בהקשר הישראלי שלה.

פשטות מרצון כצריכה פוליטית

פשטות מרצון היא אורח חיים שהבוחרים בו מבקשים לצמצם ככל האפשר את הצריכה שלהם, לעיתים עד כדי הימנעות מוחלטת מכל פעולה מוניטרית שהיא. אמיתי עציוני (Etzioni, 1998) הגדיר פשטות מרצון כבחירה חופשית באורח חיים של הגבלת הוצאות על טובין או שירותים, לצד חיפוש ואימוץ של מקורות לא מטריאליים למשמעות ולשביעות רצון. במאמר זה אנחנו מתמקדות בישראלים הבוחרים בחיי פשטות השייכים לקבוצה שעציוני הבחין מקבוצות מתונות יותר וכינה אותה holistic simplifiers. חברי קבוצה זו מבקשים לפרוש ממרוץ החיים הקפיטליסטי, בדרגות ובדרכים שונות. לשם כך הם מקיימים אורח חיים אדוק ביותר המבוסס על עקרונות הקיימות, ומתנהלים על פי החלטות נוקשות ביחס לצריכה יומיומית ובעיקר להימנעות ממנה. אמנם יש קבוצות המאופיינות בזהות סביבתית, כאלה שבהן "הדאגה לסביבה נעשית מרכיב מרכזי בתפיסת הפרט את עצמו ואת מיקומו החברתי, ושהתנהגות ידירותית לסביבה טבועה בשגרת חייו כטבע שני" (סלע-שפי וזרדו, 2015, עמ' 35), אולם מה שמייחד את הבוחרים בפשטות אינה הזהות הקולקטיבית (הסביבתנית) אלא הפרקטיקות הסביבתניות הרבות, שהם שומרים עליהן באדיקות. אמנם אין נתונים מדויקים לגבי היקף התופעה בישראל, אך לפי מחקר מ-2012 כ-20% מאוכלוסיית העולם המערבי מאמצים אורח חיים כזה במידה כלשהי (Alexander & Ussher, 2012). אם שיעור מצמצמי הצריכה בישראל דומים לאלו שבמדינות מערביות (ולא ברור אם אכן כך הוא), אפשר להעריך שהקבוצה של הבוחרים בפשטות האדוקים, העומדת במוקד מחקר זה, מונה כמה אלפי אנשים. בחרנו לחקור את

הקבוצה האדוקה ביותר מכיוון שהיא מהווה סמן קיצוני של קבוצות גדולות יותר של מצמצמי צריכה, ולכן היא יכולה לשמש כמקרה מבחן ייחודי של ביטויי פוליטיקה אלטרנטיבית ושל משמעותם.

בין החוקרים מתנהל ויכוח באשר למשמעויות הפוליטיות של בחירה באורח חיים של פשטות מרצון. רבים טוענים שבחירה כזאת מונעת משיקולים אישיים של אינדיבידואלים שמאסו בקרייריזם ומבקשים לחיות חיים מלאים ורגועים יותר (Alexander, 2011; Alexander & Ussher, 2012; Elgin, 2010; Grigsby, 2004; Maniates, 2001). הדגש על האופי האינדיבידואליסטי של פשטות מרצון הוביל לטענה שזוהי פרקטיקה אסקפיסטית וא-פוליטית ולכן היא אינה יכולה להביא לשינוי של ממש (Maniates, 2001). אחרים אמנם רואים בתופעה פוטנציאל פוליטי, אך טוענים שאנשי התנועה אינם עושים מספיק למימושו משום שאינם מתאחדים ואינם מעורבים בתהליכים פוליטיים של קביעת מדיניות. לגישתם, כל עוד הבוחרים בפשטות עסוקים בעיקר בהחלטות על צריכה יומיומית, אין משמעות פוליטית לאורח החיים שלהם (Alexander, 2011; Grigsby, 2004; Maniates, 2001). ולבסוף, עמדת המחקר הביקורתית גורסת שפרקטיקות צרכניות, גם כאשר הן נובעות ממניעים של צדק סביבתי או חברתי, פועלות על פי היגיון ניאו-ליברלי המצמצם את המרחב הפוליטי. כך למשל רפי גרוסגליק (2016) טוען כי צריכת אוכל מקומי עשויה לשמש דווקא להפגנת טעם וסטטוס חברתי ולהתברלות מעמדית וגלובלית. באופן דומה, מלאני דופווי ודיוויד גודמן (DuPuis & Goodman, 2005) טוענים כי פרקטיקות שמדגישות מקומיות משרתות בעיקר את האינטרסים של קבוצה צרה ואליטיסטית, ולכן הן אינן פוליטיות במהותן.

אף שרק לעיתים רחוקות הבוחרים בפשטות מזהים את עצמם ואת אורח חייהם כפוליטיים, טענו במאמר קודם (Zamwel et al., 2014) שיש לראות בפשטות מרצון מקרה מובהק של צריכה פוליטית, מכמה סיבות: ראשית, הראינו שהמניעים לפעולתם קשורים תמיד לשאיפה לתיקון עולם חברתי וסביבתי ולא לתיקון חייהם האישיים, ולכן השיח שלהם פוליטי במהותו. שנית, הם מאמצים אורח חיים הוליסטי ובלתי מתפשר של פשטות מתוך מניעים פוליטיים. ולבסוף, הם שואפים להשפיע על אחרים ולהיות מודל לחיקוי בסביבתם. אף שקשה למדוד את מידת ההשפעה של צריכה פוליטית, חשיבותה כעשייה פוליטית נמדדת על פי הכוונה והפרקטיקה ולא על פי עוצמת השינוי. פרקטיקות הצריכה של הבוחרים בפשטות מכוונות אם כן לשינוי כולל של הסדר החברתי הכלכלי והסביבתי הקיים, באמצעות דרכים אלטרנטיביות לעשייה פוליטית.

הגדרתנו את הבוחרים בפשטות כצרכנים פוליטיים מסתמכת על התפיסה שלפיה המעשה הפוליטי מתקיים במקומות צפויים פחות מאלו הנהוגים בפוליטיקה המסורתית (מפלגות פוליטיות או תנועות חברתיות), ומשתמש בערוצים פוליטיים לא פורמליים. את הבחירה בצריכה כערוץ פעולה פוליטית אפשר להסביר בעזרת המאפיינים של חברת הסיכון. בק טען כי בחברת הסיכון, אזרחים רבים חשים שממשלות אינן יכולות להתמודד עם תרחישי האסון הקבועים והגלובליים המאפיינים את החברה של ימינו. כתוצאה מכך, אזרחים שרוצים לחולל שינוי יבחרו לפעול בדרכים יצירתיות, שהוא כינה כאמור סאב-פוליטיקה (Beck, 1997). כלומר, חברת הסיכון הובילה לאינדיבידואליזציה של המעשה הפוליטי (Beck, 1997; 1999), ובמקרה של הבוחרים בפשטות זו מתבטאת בשינויים בדפוסי הצריכה היומיומיים. באופן דומה, אנתוני גידנס (Giddens, 1991) ולאנס בנט (Bennet, 1998), בדיוניהם על life politics ועל

lifestyle politics, טוענים כי יש לראות משמעויות פוליטיות בפרקטיקות של חיי היומיום כגון חוויות פנאי, בחירות בידור, בחירות הקשורות לאופנה וכדומה. לשימוש בכסף, לפי גישה זו, יש תמיד גם משמעות פוליטית ("voting with your dollar"), ופעולת צריכה היא פוליטית אם מנחות אותה כוונות לשינוי פוליטי (Micheletti et al., 2006). צריכה פוליטית פירושה בחירה של צרכנים במוצרים מסוימים או הימנעות מאחרים, מתוך מטרה לשנות את פרקטיקות הפעולה של ארגונים או של השוק. צריכה כזאת מבוססת על ערכים ותפיסות של צדק והגינות או על נושאים כלכליים הקשורים למשל לרווחת הפרט, לנושאים אתיים או לנושאים סביבתיים. זוהי עשייה פוליטית המבוססת על האמונה שפעולות יומיומיות יכולות להיות יעילות יותר בהשגת מטרות פוליטיות מאשר פוליטיקה ממוסדת (Micheletti et al., 2006; Stolle et al., 2005).

מרחב ופוליטיקה

הדיון של בק, הקושר בין הפוסי צריכה פרטיים ובין התמודדות עם אימים גלובליים, מבליט את השינוי שחל בעשורים האחרונים בתפיסה של המרחב שבו מתרחשת הפוליטיקה. ואכן, ההבנה שהמרחב איננו רק "רקע לבן" לפעולה, אלא יש לו כוח גם לעצב או להבנות כל פעולה חברתית ופוליטית, מקבלת תשומת לב רבה במחקר העכשווי, עד שיש המדברים על המפנה המרחבי במדעי החברה (Fuller & Löw, 2017).

נהוג לנתח את מושג המרחב בהתייחסות לשלוש רמות:¹ הגלובלית, המקומית והביתית. ספרות המחקר העוסקת בקשר בין מרחב לפוליטיקה שואלת איך אנשים תופסים את המרחב בשלוש רמות אלו, באיזה מרחב ממוקמת הפעולה הפוליטית שלהם ואיך היא מכוננת תחושה של מקום. לגבי הרמה הגלובלית, נטען כי הגלובליזציה הביאה לצמצום המרחבים הגאוגרפיים (באופן מטפורי כמובן). מושגים כמו דיחוס הזמן והמרחב (time-space compression) (Harvey, 1990) או כיווץ המרחב (shrinking space) (Castells, 1997) משקפים את התפיסה של אנשים רבים את העולם כמקום אחוד (single place). לפי תפיסה זו, שרולנד רוברטסון כינה אותה "אחדות גלובלית" (global oneness או global unicity) (Robertson, 1992), גורל האנושות וגורל העולם אחד הם. חוקרים עכשוויים יותר מתייחסים לתהליך הגלובליזציה והשלכותיו על תפיסות המקום מתוך התאוריה של עיור פלנטרי (planetary urbanization) (Brenner, 2014; Wilson & Bayón, 2016). לפי תאוריה זו, אינטגרציה של מגה-ערים, התפתחות של לוגיסטיקה על-לאומית, מערכות תחבורה חוצות גבולות וההתפשטות האגרסיבית של סחורות הפכו את העולם למטרופולין אחד גדול. תהליך זה של האחדת כל צורות היישוב המקומיות (כפר, יישוב, עיירה, עיר) והאחדתן של תרבויות העולם מיוחס לדורסנות של הקפיטליזם הניאו-ליברלי. המושג global sense of place, שדורין מאסי (Massey, 1991) הציעה כבר בתחילת שנות התשעים, ביטא גם הוא את טשטוש ההבדלים בין מקומות שונים בעולם בעקבות תהליכי גלובליזציה והגירה, והוא יכול להסביר את התחושות של אנשים המתגוררים בעיר הגלובלית. כמו חוקרים אלו, המצביעים על תפיסת מקום גלובלית, גם גידנס טען שבעקבות תהליכי האחדה עולמיים אנשים איבדו את הקשר למקום

¹ במחקר הגאוגרפי נהוג לדבר על "סקאלות" גאוגרפיות שונות.

הגאוגרפי הקונקרטי (Giddens, 1990), וג'ושוע מאירוביץ' הצביע על אובדן של תחושת מקום, במיוחד בקרב מהגרים, תופעה שהוא כינה *no sense of place* (Meyrowitz, 1985). ואולם, חוקרים מראים שחשיבותה של תחושת המקום הספציפית לא פגה. במציאות הפוליטית של ימינו אפשר לראות זאת בהקשר של קונפליקטים לאומיים ותביעות טריטוריאליות, שאינם נדחקים לשולי סדר היום הציבורי ואינם מאבדים מחשיבותם. כך למשל התביעות והמאבקים של הקטלונים או של הכורדים להגדרה עצמית בטריטוריה מוגדרת (Harff & Gurr, 2018), ותביעותיהם הפוליטיות של הפלסטינים עולות מתחושות ברורות של קשר למקום (Yiftachel, 2006). תביעות פוליטיות אלו, המתבטאות לעיתים במאבקים עקובים מרם, מתרחשות ברמה השנייה של הדיון על מרחב, היא הרמה המקומית. בישראל, כאמור, יש למקום, לקרקע ולטריטוריה משמעות רבה ומתקיימים סביבם מאבקים פוליטיים אלימים על שייכות, זהות, הגדרה ושליטה. לדוגמה, טובי פנסטר (2007), העוסקת בשייכות וביזכרון הפלסטיניים, מציעה את המושג "מרחוב" (spatialization) שפירושו קישור בין משמעויות של המרחב הפיזי לתחושות של שייכות לאומית, דרך דיון בזיכרון ובהנצחה. חיים יעקובי וארו צפדיה בוחנים את המושג "זהות טריטוריאלית", שאותו הם מפרשים כ"זהות המחזיקה בתחושת בעלות על מרחב ועל טריטוריה לאומית" (יעקובי וצפדיה, 2004, עמ' 46). בניתוח של תושבי שכונה בלוד הם מראים כי מהגרים שהגיעו לא מכבר לישראל מברית המועצות אימצו תחושת זהות טריטוריאלית בעלת מאפיינים לאומיים. מחקריהם של פנסטר, צפדיה ויעקובי מדגימים היטב את הקשר בין פוליטיקה, לאומיות ומרחב בישראל ומדגישים את חשיבותה של תחושת המקום בקשר שבין אדם לטריטוריה.

דיון אחר במשמעות של מקומיות בוחן היבטים אקולוגיים, סביבתיים ואתיים שלה (Hinchliffe, 1996; Seyfang, 2007). בהקשר זה, רוד הופקינס (Hopkins, 2010) מציע להבחין בין המונח לוקליזם, שעניינו סוגיות מקומיות המתמקדות בממשל, ובין לוקליזציה, שהוא מונח רחב המורה על התמקדות במקומי (בניגוד למגמות הגלובליזציה) תוך עיסוק בסוגיות של קיימות, עבודה מקומית, צריכה מקומית ודיות עצמית (self sufficiency). במאמר זה אנו עוסקות במושג לוקליזציה כפי שהופקינס מפרש אותו.

בישראל נכתבו בשנים האחרונות מחקרים אחדים הקושרים בין סביבה, פוליטיקה ותחושת המקום. לירון שני (2012) טוען כי במאבק בין מפוני גוש קטיף שביקשו להתיישב בחבל לכיש ובין ארגוני הסביבה שהתנגדו ליוזמה זו השתמשו הצדדים במסגור שונה של המרחב – המתיישבים טענו כי יש להם קשר אל "המקום המוחשי", ואילו ארגוני הסביבה מסגרו את התנגדותם להתיישבות בהצגת שמירת הטבע כדוגמה לציונות חדשה. באופן דומה, דני רבינוביץ (2006) הראה כי בדיונים על גדר ההפרדה נטו ארגוני הסביבה להדגיש תפיסות אתגר-לאומיות לצד תפיסותיהם הסביבתיות, ואיתי גרינשפן (Greenspan, 2005) טען כי נרטיבים סביבתיים הן של ארגוני סביבה יהודיים והן של ארגונים פלסטיניים בישראל מעוצבים לאורו של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. מחקרים אלו חוזרים ומזכירים לנו שהמרחב תמיד רווי משמעויות פוליטיות.

בניגוד לשני ורבינוביץ', יהודה שנהב מראה דווקא יחס של דה-פוליטיזציה ודה-ישראליות של המרחב בניתוחו את השיח שעסק בסלילת כביש חוצה ישראל (שנהב, 2003). לדבריו, השיח הניאו-ליברלי שאפיין את הצידוקים לסלילת כביש זה כפה על המרחב היגיון לא פוליטי. שנהב טען שגם התומכים וגם המתנגדים לכביש חיזקו את השיח הניאו-ליברלי

(הלא פוליטי, לכאורה), ובכך סייעו לטשטש את היותו שיח פנים-יהודי ואתנר-מעמדי. "שפת הגדל"ן", טען שנהב, "נתפסת כשפה אוניברסלית גם משום שהיא מאפשרת דה-ישראליות וזיזיה של הדיון המרחבי. דיון זה יכול היה להתקיים באותו אופן גם בשכונות המסופחות לאזורים האורבניים בצפון אמריקה ולכן יש לראות בו 'דיון במקום שאין לו מקום'" (שנהב, 2003, עמ' 9). הדיון ב"מקום שאין לו מקום" עומד במרכזו של הניתוח שנציע בהמשך המאמר. לבסוף, הרמה השלישית לניתוח הפעולה הפוליטית מפרספקטיבה מרחבית היא הבית. הבית משמש פעמים רבות לכלכלה אפורה, לעשייה פוליטית (למשל בחינוך ביתי או בחוגי בית) ולעשייה מעמדית (צרכנות ראווה), וכמובן לעשייה מגדרית, ובכלל זה שימור הפטריארכיה והתמקחות איתה. בהקשר של חברת הצריכה, גיל ולנטיין (Valentine, 1999) מציעה לראות בבית "אתר צריכה" (consumption site) שבו אנשים עורכים משא ומתן ומקבלים החלטות לגבי קונפליקטים ופשרות צרכניות מורכבות. חקירה של הבית כאתר צריכה, טוענת ולנטיין, עשויה ללמד על היחסים הפוליטיים שבין אנשים ובין טובין ורעיונות. תפיסה אחרת של הבית כמוקד של עשייה פוליטית מציע סטיב הינצ'ליף (Hinchliffe, 1996), הבוחן את הסיסמה "חשבו גלובלית, פעלו לוקלית" ("think globally, act locally") וטוען כי בכריטניה הלוקליות בסיסמה זו מתפרשת כביתו של הצרכן האינדיבידואל, והסיסמה מכוונת לכך שבמקום ש"העזרה לכדור הארץ" תתחיל בשכונה או בקהילה, עליה להתחיל בבית. תפיסה זו מרגישה את הפוטנציאל של הבית להפוך לזירה שבה מתרחשת פוליטיקה מסוג שחורג מגבולות ההשתתפות הפוליטית המסורתית. באופן דומה, ומתוך החשיבה הפמיניסטית שרואה במרחב הפרטי אתר פוליטי בפני עצמו, טינה פייל (Peil, 2009) טוענת כי בית יכול להיות מקום פוליטי ואף זירה של התנגדות. כפי שנראה בהמשך, התמקדותנו בבית כבאתר של צריכה פוליטית מקבלת משנה תוקף בשל חשיבותו העליונה של הבית עבור הבוחרים בפשטות (Craig-Lees & Hill, 2002; Grigsby, 2004).

בדיון זה הצגנו את הקשר בין מרחב לפוליטיקה. הקריאה "חשבו גלובלית, פעלו לוקלית" לא רק קושרת בין תפיסות של מרחב ובין פעולה פוליטית, אלא מגדירה באיזה מרחב יש לקיים את הפעולה הפוליטית. על בסיס קריאה זו שאלנו כיצד האופן שבו הבוחרים בפשטות תופסים את המרחב מעצב את פעולתם הפוליטית. כדי לענות על כך אנו מציעות ניתוח של תפיסת המקום בפוליטיקה שלהם בשלוש רמות: הגלובלית, המקומית והביתית. בדיון נעסוק בקשר בין הרמות השונות, ונבחן מה הוא מלמד אותנו על מורכבותה של סאב-פוליטיקה סביבתנית.

מתודולוגיה

מאמר זה מבוסס על עבודת שדה שנערכה בשנים 2009-2011 על ידי עינת זמבל ואשר התבססה על שלוש שיטות מחקר איכותניות: ראיונות עומק, תצפיות משתתפות וניתוחי תוכן. במהלך המחקר נערכו ראיונות עם 35 אנשים שאימצו רמות שונות של חיי פשטות וצמצום צריכה. המרואיינים כללו 19 נשים, 15 גברים וקוויר אחד. הצעיר ביותר היה בן 18 והמבוגרת ביותר בת 55, אך רובם היו בשנות השלושים לחייהם. כשליש היו רווקים, והשאר נשואים עם משפחות. שליש התגוררו במרכז הארץ (תל אביב רבתי) והיתר בפריפריה הגאוגרפית, בצפון הארץ או בדרומה. מבחינה מעמדית, גם אם לא מבחינת אורח החיים שלהם, אפשר לשייכם למעמד הבינוני, ובכך הם דומים לבוחרים בחיי פשטות בארצות הברית, שלפי מרי גריגסבי

(Grigsby, 2004) הם בדרך כלל לבנים וממעמד הביניים. לא מעט מהמרואיינים עזבו משרות מכניסות כדי לאמץ אורח חיים של פשטות מרצון, ולכן אפשר להניח שהיה להם ביטחון כלכלי שאפשר להם לעשות צעד כזה. חלק מהמרואיינים נמצאו בזוגיות עם אנשים שעדיין עובדים במשרות רווחיות, ואחרים באו ממשפחות מבוססות וקיבלו מהן סיוע כלכלי בעת הצורך.

המרואיינים הראשונים אותרו דרך קשרים אישיים וחברתיים, והשאר אותרו בשיטת כדור השלג. עם זאת, דגימת המשתתפים במחקר לא הייתה מקרית אלא נעשתה על פי עיקרון של דגימה לגיון מירבי, כלומר נעשה מאמץ לכלול בו אוכלוסייה הטרוגנית ככל האפשר. כל הראיונות כמעט, מלבד שלושה, התקיימו בבתי המרואיינים. על חשיבות עובדה זו אנחנו עומדות בפרק העוסק ברמה הביתית. בראיונות, שארכו שעתים בממוצע, נשאלו המרואיינים בעיקר על פרקטיקות הצריכה שלהם. השאלות עסקו בדפוסי צריכה של אוכל (ההחלטות מה לאכול, איפה לקנות את האוכל וממי), צריכת פנאי (החלטות אם לצאת לחופשה ולאן, למשל), ועיצוב הבית. ההחלטה לשאול שאלות העוסקות בדפוסי צריכה בלבד נבעה מההנחה שאפשר ללמוד על אמונות, תפיסות וערכים מתוך שיחה חופשית על פרקטיקות של צריכה. ואכן כך היה: השיחות על דפוסי הצריכה של המרואיינים והמרואיינות הובילו לדיון על תפיסותיהם הסביבתניות, על האידאולוגיה המנהלת את אורח חייהם, על תפיסותיהם החינוכיות, על יחסם לעבודה בשכר ולעבודות הבית ועוד.

עם חלק מהמרואיינים נשמר קשר לאחר הראיונות, בעיקר באמצעות דואר אלקטרוני. גם ההתכתבויות הללו נכללו בסופו של דבר בקורפוס המחקר. כל הראיונות תומללו, והמרואיינים קיבלו שמות בדויים כדי להגן על פרטיותם. ניתוח הנתונים היה ניתוח תמטי פרשני שנעשה על פי גישת התאוריה המעוגנת בשרה (Charmaz, 2006). בהתאם לכך קראנו כל ריאיון שלוש פעמים. הקריאה הראשונה נועדה לאיתור התמות הבולטות ברמת היחיד. אחרי מיפוי התמות העיקריות, קיבצנו בקריאה השנייה את התמות העוסקות בהקשרים המרחביים. בקריאה השלישית חיפשנו את הקשר בין התמות המרחביות ובין המשמעויות הפוליטיות שלהן. הניתוח שאנחנו מציעות במאמר זה מדגיש את חשיבותן של שלוש הרמות המרחביות בעיצוב הפעולה הפוליטית של הבוחרים בפשטות. החלק הבא של הממצאים מחולק לפי שלוש הרמות האלה: העולם הגלובלי, המרחב המקומי והבית.

“להיות השינוי שאנחנו רוצים לראות בעולם”: דאגה לנושאים מרוחקים מהעין

הדאגה לנושאים גלובליים, מרוחקים מהעין, מאפיינת את השיח הפוליטי של כל הבוחרים בפשטות שראינו. חוקרים בתחום של סביבה וחברה מוטרדים מכך שאסונות סביבתיים אינם מטרידים את האנשים מכיוון שהם כה רחוקים ובלתי ניתנים לתפיסה או לחיזוי (Hinchliffe, 1996), אך המקרה של הבוחרים בפשטות מעלה תמונה שונה. לא זו בלבד שהם מוטרדים מאוד ממשברים סביבתיים מרוחקים, הם גם מאמצים אורח חיים טוטלי שמטרתו לסייע לפתרון אותם משברים (Zamwel et al., 2014).

גארת הרדין, בחיבורו הקנוני “הטרגדיה של נחלת הכלל” (Hardin, 1968), עסק בניצול, בזבוז והשחתה של משאבי הטבע והסביבה שהם נחלתם של כלל בני האדם. הבוחרים בפשטות

הישראלים פועלים ומושפעים מהלך רוח זה ומעלים על נס את חשיבותה של נחלת הכלל העולמית. הנושאים המטרידים אותם ומניעים אותם לפעולה הם נושאים פוסט-מטריאליים שבמרכזם העולם, המתרחש בו והעוללות הנגרמות לו ולתושביו: זיהום הסביבה, האוויר והקרקות, זיהום האוקיינוסים ומקורות המים, אובדן מגוון המינים, פיצוץ אוכלוסין, ניצול עובדים ברחבי העולם ובמיוחד בעולם השלישי. לתופעות אלו יש ביטויים מקומיים, אולם הן אינן מוגבלות לגבולות של מדינה ספציפית ולעיתים קרובות אי אפשר לאמוד את היקפן במדויק או להציע להן פתרון מיידי. אם כן, עבור הבוחרים בפשטות העולם הוא מושא לדאגה והשראה לפעולה, ולמעשה הוא הבסיס לכל תפיסת ההתמקמות שלהם.

אחד המרואיינים, חנוך, בן 35, מוזיקאי, נשוי ואב לילדה, סיפר שהוא נחשף לראשונה לתרחיש אסון אקולוגי כשצפה בתוכנית טלוויזיה ובעקבות כך החליט להפוך לפעיל בארגון גרינפיס העולמי:

נחשפתי לכמה דברים קורים בעולם שאנחנו לא יודעים עליהם ואיך זה מזיק לנו ולעולם. ומשם... גם פגשתי אנשים בכל העולם, הייתי בקבוצות... באיך זה נקרא? action teams, קבוצות פעולה, של גרינפיס בכל העולם. פגשתי חברים מכל העולם, מכל מיני תנועות.

חנוך מספר על רגע של הארה שחווה, שבעקבותיו החליט להשתתף בקבוצות פעולה כדי להבין אילו דברים ש"אנחנו לא יודעים עליהם" קורים בעולם. כשחנוך אומר "נחשפתי לכמה דברים קורים בעולם [...] ואיך זה מזיק לנו ולעולם" הוא מבטא תפיסה של אחדות גורל בין כדור הארץ וכלל בני האדם, אותה תפיסה שרוברטסון כינה "אחדות גלובלית" (Robertson, 1992). אם בין הפרט וכלל האנושות יש שותפות גורל והעולם נתפס כמקום מושבם המשותף של כל בני האדם, אפשר להבין את הדאגה המסורה של הבוחרים בפשטות לגורלם של מקומות ואנשים רחוקים מן העין ובלתי נגישים. כך אמרו גם מרואיינים נוספים:

בר: אני חושבת, הנקודה הכי משמעותית של הצרכנות האלטרנטיבית שלי [...] היא שאני מאוד רוצה [...] להבין את התוצאות של המעשים שלי. לנסות... לנסות לשמור יותר על העולם.

ליטל: אני חושב שיש הרבה מאוד משמעות לשנות את החיים שלנו באופן אישי ולהיות השינוי שאנחנו רוצים לראות בעולם.

אורי: אני רואה שיש הרבה בעיות בעולם שאותן יוצרת האנושות [...] ואני חושב שאם אני אעשה שינוי בצריכה, זה הבסיס, אבל ההשפעה של זה על העולם תהיה גבוהה יותר אם אני אשפיע על אחרים.

מהציטוטים עולה כי הבוחרים בפשטות תופסים את עצמם כאזרחי העולם, ולכן הם חשים כי עליהם לשמור על שלמותו. מכאן מובנת החשיבות שהם מייחסים לפעולותיהם היומיומיות, אשר לפי גישתם הן משפיעות על גורלו של העולם. בכך הם שונים למשל מצרכני האוכל האורגני הישראליים שחקר גרוסגליק (2016), שגם להם יש תודעה גלובלית, אך עבורם צריכת אוכל אורגני מבטאת בעיקר סימון סטטוס והזדהות עם אסתטיקה קוסמופוליטית, ולא בהכרח נטילת אחריות סביבתית לשלום העולם.

כמו חנוך ורבים אחרים, גם הדס נחשפה לאסונות אקולוגיים באמצעות המדיה. הדס, תזונאית בת 30 שחיה עם בן זוגה במרכז הארץ, היא צרכנית למדנית ומודעת המעידה על עצמה שהצמא שלה לידע בנושאי סביבה אינו יודע שובע. גישתה הפסימית לגורל כדור הארץ מבוססת על צפייה בסרטים אקולוגיים, ולאורך הריאיון היא שבה וציינה שמות של סרטים פופולריים מאוד בקרב סביבתנים ואשר השפיעו עליה עמוקות. דבריה מעידים על מערכת היחסים הסימביוטית בין תקשורת ההמונים ובין העלייה במודעות לאיומים סביבתיים (Castells, 2010). תקשורת ההמונים היא אחד מביטויי המובהקים של תהליך דיחוס או כיווץ הזמן והמרחב, המתרחש בחסות הגלובליזציה (Castells, 1997; Harvey, 1990; Robertson, 1992). רעיון כיווץ המרחב בא לידי ביטוי בולט בדבריה של הדס כשתיארה סיטואציה שבה היא יושבת בסלון ביתה באחד מפרכי תל אביב וצופה בסרטים שרובם הופקו בארצות הברית, ואשר עוסקים בתרחישים במחוזות מרוחקים הן מארצות הברית והן מישראל. אותו רעיון עלה גם כשהדס דיברה על האבסורד שבשתיית מים מינרליים: "[חמותי] נתנה לי בדיוק איזה בקבוק של מים מינרליים. אמרתי לה, המים המינרליים האלה באו מאיטליה עם בקבוק שיוצר בסין, היא אומרת לי 'זה לא מאיטליה, זה מהשופרסל'". בדברים אלו הדס התייחסה למסלול שעוברים המים המבוקבקים עד שהם מגיעים למדפי הסופרמרקט בישראל. בדבריה מומחשת המשמעות הכלכלית והמסחרית של כיווץ המרחקים – בקבוק המים המיוצר בסין עובר מצד אחד של העולם לצידו האחר, לאיטליה, רק כדי למלאו במים ולשלוח אותו ליעד שלישי – ישראל – שם יימכר לצרכן. הדס הוטרדה הן מהפוטנציאל המזהם של הבקבוק והן מהזיהום הכרוך בשינועו. מסלול מעבר הסחורות מקביל במידה רבה למסלול הלמידה שלה על האפשרות לאסון אקולוגי.

אם כן, עבור המרואיינים הגלובליזציה היא הבסיס המטריאלי לשלל אסונות אקולוגיים ובה בעת היא מעודדת את האפשרות ללמוד עליהם ולהתמודד איתם. בניגוד למעבר הסחורות, שנתפס כבלתי רצוי וכראוי למיגור, מעבר המידע נתפס בעיני הדס כמבורך וכהכרחי שכן הוא מאיר את עיניה לגבי מצב הסביבה העולמית. יחסם של המרואיינים לגלובליזציה הוא אפוא אמביוולנטי: הם מודעים ומודאגים מההשלכות השליליות של הגלובליזציה, אך לא היו יכולים לכוונן את עמדתם ללא הידע הזורם ברשתות גלובליות.

אולם בניגוד לחנוך, ועל אף תחושת הדחף לפעולה שהדס תיארה במהלך הריאיון, היא נשארה בביתה. הדאגה של הבוחרים בפשטות לגורל "העולם" היא זו שמקבעת אותם למקום גאוגרפי מוגבל. מלבד העובדה שטיסות בעולם יקרות ולכן נחשבות למוקצות עבור מצמצמי הצריכה, הדלק הסילוני נחשב לאחד המזהמים העיקריים (במיוחד בעידן של "שמים פתוחים" ותחרות בין חברות התעופה), ולכן סביבתנים רבים מבקשים להימנע מטיסות. להבדיל מעמיתיהם בעולם, הבוחרים בפשטות הישראלים גם לא יכולים לצאת את גבולות הארץ בדרך היבשה. חברי קומונה שמתגוררים יחד בדרום תל אביב סיפרו בריאיון:

דן: אם את מדברת על לצאת מהארץ או מהעיר באיזושהי צורה, אז אני יכול להגיד לך שאני מעדיף לא לעשות את זה במטוס לדוגמה, ולנסות למצוא דרך אלטרנטיבית לצאת מהארץ באונייה או לתפוס טרמפים עם מישהו שיוצא להעביר סחורות [...].

ליטל: כן זו באמת בעיה שאי אפשר לעבור דרך היבשה.

אורן: אבל יש אופציה שהיא קצת קשה אבל אם יש לך הרבה זמן אז היא לא קשה, וזה לתפוס טרמפים עם יאכטות. זה יכול לקחת איזה שבוע שבועיים עד שמוצאים טרמפ [...] .

דן: לי הייתה אופציה לתפוס טרמפ על אונייה של גרינפיס ליפן.

גם יעל, בת 39, שפית בעברה ועובדת במכולת בקיבוץ הולדתה, ציינה: "אחד הדברים שנורא נורא מעלים את טביעת הרגל האקולוגית זה נסיעות לחו"ל". כשנשאלה לגבי האפשרות של נסיעה דרך היבשה או הפלגה בים, היא אמרה:

בישראל מאוד קשה לעשות את זה, למרות שגם דרך הים בספינות זה, מבחינת אנרגיה, זה לא הרבה פחות מטיסה... כן, את יודעת, בישראל זה בעיה, אבל באירופה כמעט אף אחד שיש לו זמן והוא בחופשה הוא לא טס, אלא נוסעים ברכבות או בקאר פול.

בחסות הגלובליזציה המרחקים מתכווצים (Harvey, 1990), אבל סביבתנים רבים נמנעים מהאפשרות ליהנות מצמצום המרחקים מטעמי שמירה על הסביבה. מכיוון שכך, רבים מהבוחרים בפשטות חושבים עולמית אך נשארים במקום אחד. בכך מומחש המתח בין הרצון שלהם לדאוג לנעשה באזורים שונים בעולם ובין הקשיים שלידים חוסמים את היכולת להגיע לאזורים אלו.

אם כן, העולם הוא מושא דאגותיהם של הבוחרים בפשטות והמחשבה עליו מזינה את המוטיבציה שלהם לפעולה. עם זאת, בשל תפיסותיהם הסביבתניות הם מקורקעים למקום אחד, וכפי שנראה בהמשך הם פועלים בעיקר במרחב הביתי (אם כי גם בקרב הבוחרים בפשטות יש מעטים שיוצאים מגבולות הפעולה הפרטנית, מצטרפים לגרינפיס או מנסים להשפיע באמצעות פעולות מאורגנות). שלא כמו בפוליטיקה המסורתית, שבה מחאה או הצבעה בבחירות עשויות להביא לשינוי מיידני במדיניות או בהרכב הפרלמנט, הבוחרים בפשטות מבטאים אמונה ודבקות אידאולוגית בתיקון עולם ומתמסרים לפעולה פוליטית אף שאין להם כל חיווי מיידני באשר למידת ההצלחה של פעולותיהם.

מקומיות לא מקומית

למרות דאגתם למשברים סביבתיים גלובליים, הבוחרים בחיי פשטות בוחרים להישאר במקום אחד לא רק בשל סיבות "טכניות" לכאורה, אלא בראש ובראשונה בשל העיקרון הסביבתי שמכתיב את פעולתם ברמה המקומית. הפעולה המקומית שלהם מתבטאת בעיקר בדפוסי הצריכה (אך לא רק בהם), עד כדי כך שלעיתים קרובות הסיסמה *think globally, act locally* הופכת ל-*think globally, consume locally* (Feagan, 2007) והוראתה מלמדת על מהות ההתנהגות המקומית הנדרשת.

בחשיבה הסביבתנית, העדפת צריכה מקומית קשורה בשלושה עקרונות. על פי העיקרון הראשון, הסביבתני, צריכה מקומית מפחיתה את טביעת הרגל הפחמנית יחסית לצריכת

מוצרים שתהליך השינוע שלהם כרוך בניצול דלק.² כמו כן, לעיתים קרובות צריכת מזון מקומית נסמכת על שיטות גידול סביבתיות יותר כמו גידולים אורגניים, גידול בקנה מידה קטן או הימנעות ממונוקולטורה.³ העיקרון השני הוא עיקרון אתי אנטי־קפיטליסטי הנוגע להיבטים חברתיים ומוסריים של צריכה מקומית, כמו התנגדות לקניית מוצרים שיוצרו בתנאי ייצור לא מוסריים או התנגדות לקנייה מתאגידים בכלל. עיקרון שלישי הוא העיקרון הקהילתי, אשר לרוב מתבטא בהעדפת קנייה מקומית לא מתווכת שמשאירה את הכסף בקהילה ותומכת ביזמות קהילתית.

בראיונות עלה כי בעיני הבוחרים בפשטות, שלושה עקרונות אלו הקשורים למאמץ לפתרון משברים גלובליים ניתנים ליישום בכל מרחב מקומי שהוא. הטענה המרכזית שלנו כאן היא שתפיסת המקומיות של הבוחרים בפשטות מושפעת עמוקות מהאידיאולוגיה הגלובלית שלהם, עד כדי כך שהמקום שהם חיים בו נתפס בעיניהם כמקום ניטרלי, מנותק מהקשרים פוליטיים מקומיים או מהקשרים תרבותיים ישראלים. זאת ועוד, הבוחרים בפשטות, המדברים בשבחה של המקומיות ופועלים על מנת להגשימה, מתמקדים למעשה רק בצריכה מקומית ומתעלמים מסוגיות פוליטיות בעלות הקשר מקומי ספציפי לישראל. כך, למשל, כשדיברו בראיונות על המרחב המקומי הם לא הזכירו כלל סכסוכי אדמות, עקירת עצי זית, גירוש אנשים מאדמתם או יחסי כוח בין קבוצות שונות בחברה בישראל. תחת זאת הם חזרו והדגישו רק את החשיבות הסביבתית של המקומיות. כך למשל הסבירה אנה בהתכתבות מייל לאחר הריאיון איתה:

אי־מקומיות, כמו היבוא המסיבי מסין הנפוץ כיום, מרחיקה בינינו לבין אלה שעמלים על המוצרים שאנו רוכשים ומאפשרת הקלת ראש ברכישה שלהם – אין לנו חמלה כלפי העובדים האלה כיוון שהם רחוקים מאתנו, וכך גם אנחנו לא רואים את המחיר שהם משלמים אלא רק את המחיר "הזול" שנדרש מאיתנו. בפועל לא רק הם משלמים מחיר כבד, אלא גם הסביבה וגם אנחנו, לאחר שהמוצרים מתבררים כלא איכותיים ומתקלקלים כעבור פרק זמן קצר. וגם, בכל מה שקשור למוצרים לא מקומיים קשה יותר לעמוד על טיבם, מקורם וכו'. מכאן ברור גם היתרון הגדול של המקומיות.

בציטוט זה אנה מדגישה את הניתוק בין היצרן והצרכן בקנייה לא מקומית ומצביעה על הניכור שבפעולה כזאת. גם הדס, כמו אנה, ייחסה חשיבות רבה לקנייה מקומית. היא הדגימה את העיקרון על קניית שמן זית מקומי:

שמן זית ההורים שלי קונים מאיזה ערבי ב... [...] אני לא יודעת אם השמן הזה אורגני או לא אורגני, פשוט, אה, זה הכי זמין לי, זה הכי ישראלי שיש. הקטע הזה של להשתמש במוצרים של פה נורא חשוב לי, כמה שפחות food miles, כמה שפחות לשנע דברים ממקום למקום, זה כל כך נכון לעשות את זה.

² טביעת רגל פחמנית פירושה סך כל גזי החממה התורמים להתחממות הגלובלית שפולט גוף יצרני בעת תהליך הייצור של מוצר מסוים, או שנפלטים בשל אורח החיים של אדם מסוים.

³ מונוקולטורה היא שיטת עיבוד חקלאית המתבססת על גידול יחיד, בניגוד לפולי־קולטורה, שהיא שיטה חקלאית המתבססת על גידול של מגוון מינים.

המושג food miles פירושו המרחק שמוצר המזון עובר בדרכו מהיצרנית אל הצרכן. בדיון הסוער בשאלה מהו מזון מקומי (Martinez et al., 2010), התשובה המקובלת מציעה קריטריון גאוגרפי: מזון מקומי הוא מזון שנוצר במרחק של עד 100 מייל בין היצרן לצרכן. אחרים מסכימים גם על מרחק של עד 400 מייל (Durham et al., 2009), ובלבד שתהליך הייצור יקיים כללים כמו גידול אורגני, פולי-קולטורה, סחר הוגן או דאגה לרווחתם של בעלי חיים (Martinez et al., 2010).

בהקשר הישראלי הגדרת המקומיות מאתגרת במיוחד, משום שבישראל המרחקים ממקום למקום הם ממילא קצרים מאוד ולכן אפשר להניח שמבחינה גאוגרפית כמעט כל מוצר שיוצר או גודל בישראל ייחשב למקומי. במרבית הדיונים על מזון מקומי בישראל מקובלת הגדרתו של אורי מאיר-צ'יזיק, סביבתן והיסטוריון של המזון: "מזון שגדל בארץ ישראל ההיסטורית, אזור ארץ ישראל ולא מדינת ישראל, האזור הגיאוגרפי הכולל את ירדן וחלק מלבנון ומסוריה. אזור שיש לו מסורות בישול וגידול משותפות עוד מהימים שלפני האימפריה הערבית"⁴. ההגדרה שמציע מאיר-צ'יזיק למזון מקומי ישראלי משטיחה כמה סוגיות פוליטיות ישראליות כבדות משקל. ההגדרה של גבולות "ארץ ישראל" מול "מדינת ישראל" קשורה בשאלות פוליטיות כמו גבולות מדיניים או גבולות סכסוך וכיבוש ונתונה לחילוקי דעות פוליטיים עזים. על כל אלו מאיר-צ'יזיק אינו נותן את דעתו; הוא מפשיט את הדיון במקומיות משאלות פוליטיות מדיניות ומשתמש בהגדרה ניטרלית ואף סטרילית של מזון מקומי.

כמו מאיר-צ'יזיק, גם הדס נוטה להתייחס בניטרליות בולטת לסוגיות פוליטיות מקומיות כאשר היא מדברת על שמן זית. לשמן הזית בישראל יש משמעויות פוליטיות מובהקות, כפי שטענה נתליה גוטקובסקי (2010), בעיקר בשל עקירה חוזרת ונשנית של מטעי זיתים של פלסטינים בשטחים הכבושים. ייתכן שמשום כך זהו אחד המוצרים היחידים באזורנו שקיבל אישור של מוצר סחר הוגן לפי ההגדרה העולמית הקשיחה. רוב היצרנים של שמן זית שקיבלו אישור כזה הם פלסטינים מהגדה המערבית, ויש גם יצרנים אחדים בגליל ובוואדי ערה (גוטקובסקי ואחרים, 2013). על רקע זה, כשהדס (שנולדה וגדלה במושבה בגליל, ובני משפחתה חקלאים ממייסדי המושבה) אומרת שבשבילה שמן זית "זה הכי ישראלי שיש", לא ברור מהו "הכי ישראלי" בעיניה: הכי גלילי? הכי פלסטיני? נראה שהמוכרן שהיא מייחסת לישראליות של שמן הזית הוא של מקומיות המנוטרלת מהיבטים מקומיים, פוליטיים או ישראליים.

הדגשת הערך הסביבתי שבצריכה מקומית אגב התעלמות מסוגיות מקומיות ספציפיות חזרה לאורך כל הראיונות. הצלחנו לחלץ מהראיונות אמירות ספורות בלבד על ההקשרים הפוליטיים הישראליים של הצריכה. למעשה, יאיר, שהגדיר את עצמו כצרכן "מודע" ו"דקדקן", היה היחיד שהתייחס קונקרטי לנושא פוליטי ישראלי:

נגיד ביצים אורגניות שאני קונה, אני לא קונה מ"גבעות עולם" [חוזה אורגנית בשומרון]. זה אני מקפיד [...] אני מחפש אורגניות, ואם זה אורגניות אני בודק שהן לא משם. והיה פעם לא מזמן שלא קניתי בגלל זה, ולא היו ביצים בבית איזה כמה ימים, כי כשמצאתי אורגניות זה היה משם והחלטתי שאני לא קונה [...] אבל מה שעוד רציתי

⁴ הציטוט לקוח מתוך אתר האינטרנט של מאיר-צ'יזיק. וראו גם את ספרו "דברים שאוכלים מכאן" (מאיר-צ'יזיק, 2012).

להגיד על זה, שהצד הפוליטי במובן המקומי, אז הוא קיים, אבל משני אצלי, הוא לא מה שמנחה אותי.

יאיר אמנם משקלל שיקולים פוליטיים מקומיים בהחלטות הצריכה שלו, אך אלו משניים בלבד, לדבריו. השוליות של הנושא המקומי הפוליטי בולטת במיוחד על רקע שלל הרעיונות שמנחים את בחירותיו הצרכניות, שתיאר בריאיון איתו. ההתנערות מסוגיות פוליטיות מקומיות ישראליות באה לידי ביטוי ברור רק בציטוטים אחדים שבהם הבוחרים בפשטות התייחסו לזיקתם לפוליטיקה מסורתית ודיברו באופן מעורפל על דעותיהם הפוליטיות. יריב, למשל, אמר: "אני רואה את עצמי בתור בן אדם א-פוליטי באופן כללי. אני ללא ספק בשמאל יותר, אני לא יכול להזדהות עם הימין, אבל באופן כללי אני מאוד סולד מכל העולם של הפוליטיקה. בואי נגיד שאני ליברל בהשקפת העולם שלי". ציטוט זה ממחיש את הפער הקיים בין הגדרתם השיחנית (emic) של המרואיינים את הפוליטי ובין ההגדרות האנליטיות שלנו כחוקרות (etic). בעוד אנחנו מגדירות את פעילותו של יריב כפוליטית ומשייכות אותה לפוליטיקה אלטרנטיבית, הוא סבור שהוא אדם א-פוליטי משום שאינו מזדהה באופן מובהק עם עמדה של מפלגה זו או אחרת. כאשר הוא אומר שהוא סולד מ"העולם של הפוליטיקה" כוונתו היא שהוא סולד מהפוליטיקה המסורתית הפרלמנטרית, והוא מסרב להזדהות עם צד מסוים בפוליטיקה זו.

דוגמה בולטת במיוחד לעיוורון הפוליטי של הבוחרים בפשטות עולה מדבריה של דניאלה, בעברה אשת צבא בכירה, המתגוררת מעבר לקו הירוק. דניאלה התעלמה במפורש מהמחלוקות הפוליטיות המאפיינות את המרחב המקומי שהיא חיה בו. היא אמרה:

הדעה הפוליטית שלי מאוד מאוד ברורה. אין לי שום נטיות. לא הימין מייצג [אותי] ולא השמאל מייצג [אותי]. כל מקום שבו מגשרים לכיוון של אחדות בין בני אדם, אני מוכנה לראות עצמי משתייכת [...] זה נכון גם במישורים הפוליטיים, הכלכליים. זה לא משנה כרגע אם מתעסקים בגבולות או מתעסקים באיך מנהלת כלכלה או איך מנהלת העולם החברתי שלנו. כל מקום שבו יש מחשבה על אנשים ועל חיבור ביניהם הוא מבחינתי המקום.

בדברים אלו, שבהם דניאלה מנטרלת את האבחנה המקובלת בין ימין ושמאל פוליטיים, מודגשים הניתוק שלה מנושאים מדיניים והעדפתה להתמקד בסוגיות מופשטות ואוניברסליסטיות. לכאורה אין בעולמה מחלוקות או סכסוכים לאומיים, הקשורים תמיד לשאלות של מרחב.

אם דניאלה מדברת על "מקום ללא פוליטיקה", הרי ורד מרחיקה עוד יותר ומדברת על "מקום ללא מקום". ורד, עובדת הייטק בעברה ורעייתו של איש הייטק בהווה, סיפרה בריאיון שהיא ומשפחתה חזרו לא מכבר מרילוקיישן בחוף המערבי של ארצות הברית ועומדים להגר בקרוב לקנדה. היא סיפרה על שיקוליהם לגבי המעבר:

נורא נורא צפוף פה [בישראל], הצפוף הזה משפיע על המון המון דברים ואנחנו רוצים חיים במקום אחר, מקום מאוד מאוד אחר [...] אנחנו גם רוצים לשנות וגם מאוד היינו שואפים להשפיע... כמו שהתחלתי להגיד לך על הכיוון שלי [להקים] מרכז קהילתי לחינוך ביתי. כאילו כן, לגמרי, יש לי ממש כבר אג'נדה שלי שאני הולכת לשנות את

הסביבה [...] אני באמת רציתי ניו זילנד, מכל מיני סיבות, גם סביבתיות, גם רחוק מִישראל [צוחקת]. והוא [בן זוגה] רצה ארצות הברית, כי יש שם הרבה חברים. וזהו, זה לא מסתדר לי, מבחינתי ארצות הברית היא אימפריה גוועת [...] אני רוצה פשוט לחיות ושאדמתי תניב את פירותיה, אני לא מאה מייל אלא אפס מייל, [ואני] מפנטזת על השוק החלפות שיהיה שם.

מתוך תיאור מערכת השיקולים של ורד ובן זוגה לגבי אפשרויות ההגירה שלהם, עולה כי הם יכולים לחיות במקומות שונים בעולם: הם חזרו מארצות הברית, חיים בישראל, ורד רוצה לחיות בניו זילנד, אבל הם בחרו בקנדה. ורד אמנם מייחסת חשיבות רבה לקהילתיות ומרגישה את חשיבותן של פרקטיקות צריכה מקומיות, אולם לגישתה אפשר לקיימן בכל מקום שהוא, בארץ או בחו"ל. מסיפור זה עולה שתפיסת המקומיות שלהם תלושה ממקומה הספציפי, ולכן היא יכולה להיות רלוונטית ובת קיימא בכל מקום בעולם.

אם כן, הבוחרים בפשטות מקדישים תשומת לב רבה לבחירותיהם הצרכניות הפוליטיות ולשיקולים סביבתיים מוסריים ואתיים הנוגעים להן, מייחסים חשיבות לקהילה ולקשר הישיר עם מגדלים ועם יצרנים ומודדים מקומיות בקילומטרים, ובה בעת נראה שתפיסת המקומיות שלהם מנותקת כמעט לגמרי מהקשרים מקומיים פוליטיים או מהקשרי תרבות ישראליים. הם נוטים להתייחס למושג "מקומיות" רק במשמעותו הסביבתנית, אך היבטים מקומיים אחרים כגון קשר לנוף, לשכונה, לעיר מסוימת, לקבוצה חברתית ולשפה נפקדים מהשיח שלהם. יתר על כן, הבוחרים בפשטות מתנערים לא רק ממאפיינים מקומיים כשפה ומקום ספציפיים, אלא גם מסוגיות מקומיות של יחסי כוח ואי-שוויון.

דרך אחרת לנטרול המשמעויות הפוליטיות של המקומי מציעים החוקרים דופוי וגודמן, שמראים כי בעידן הגלובלי הניאו-ליברלי, המקומי הפך לייצוג תרבותי צרכני בפני עצמו. לטענתם, המונח "מקומי" (בעיקר כשהוא מתייחס לצריכת מזון מקומי) הפך חלול ונטול משמעויות פוליטיות (DuPuis & Goodman, 2005). אולם במחקר זה אנחנו מראות כי לא כך הוא הדבר עבור הבוחרים בפשטות; להפך, עבורם המקומי הוא מושג פוליטי, שמכוון את הפרקטיקות שלהם אך הוא נטול משמעויות פוליטיות מקומיות ספציפיות. לכן הגדרנו את תפיסת המקומיות שלהם כ"מקומיות לא מקומית". אם המקומיות שלהם מנוטרלת ומבוססת רק על פרקטיקות צרכניות מקומיות, נראה שהם יכולים לחיות ולקיים את הפרקטיקות האלה בכל מקום אחר בעולם, לפחות ברמה התאורטית. כלומר, אנחנו טוענות שעבור הבוחרים בפשטות בישראל, מושג המקום מקבל משמעות של יציר כלאיים בין הגלובלי והמקומי תוך נטרול המשמעות המקומית הספציפית, ובמקרה הזה – הישראלית.

ממצא זה ממחיש בבירור את הסתירות המאפיינות את הפוליטיקה האלטרנטיבית של הבוחרים בפשטות. קבוצה זו מהווה דוגמה נוספת לתופעה שרווחת במדינות במערב: אזרחים רבים נסוגים מפוליטיקה פרלמנטרית (Beck, 1997) ומעדיפים לפעול פוליטית ברמה הצרכנית והדומסטית (Giddens, 1991). הבית הוא המקום שבו מתרחשת הפוליטיקה שלהם, ואת החשיבות הרבה שהם מייחסים לו אפשר להסביר בעזרת המתח הלא פתור שבין הגלובלי למקומי, כפי שנראה כעת.

הבית המגדיר את מושג המקומי

עידית: מבחינתנו ככה אני בבית ביומיום, אנחנו לא עובדים גם המון אז יש לנו המון המון פינות כאלה ואתנחתאות ו... כך שבעצם כל החיים הם כאלה... אני חושבת שבגלל זה תכננו שיהיה לנו את הבית הזה שהוא כן יכול לאפשר את זה.

כמו אנשים הבוחרים בחיי פשטות ברחבי העולם, כך גם המרוויינים הישראלים נוטים לעבוד מעט מחוץ לבית ולשהות הרבה בביתם. מתוך שיקולים של צמצום הצריכה הם מבשלים יותר בבית, משפצים את בתיהם בכוחות עצמם ולעיתים אף בונים אותם כמו ידיהם. מתוך שאיפתם לזיווג עצמית הם מגדלים בחצרות הבתים ירקות ופירות לצריכה עצמית, ואף מעדיפים לחנך את ילדיהם במסגרת חינוך ביתי. לטענתנו, למרות הנושאים הגלובליים המניעים אותם לפעולה ולמרות חשיבותן של פרקטיקות מקומיות, הבית הוא למעשה המקום העיקרי שבו מתרחשת הפוליטיקה של הבוחרים בפשטות. זהו האתר הפוליטי שבו הבוחרים בפשטות מיישמים את חשיבתם הפוליטית ומתרגמים אותה לפעולות יומיומיות. לכן גם הצגתו של הבית כ"חלון ראווה" לחייהם הפשוטים, כפי שנראה בהמשך, היא פרקטיקה פוליטית בפני עצמה.

צורות המגורים של הבוחרים בחיי פשטות שראיינו שונות ורבות: דירות או בתי קרקע, במרכזי ערים גדולות או בשולי ערים קטנות, במושבים, בקיבוצים וביישובים ברחבי הארץ. אולם המשותף לכולם הוא שכבר בכניסה אל הבית רואים שהוא שונה מאוד מבתים "רגילים". בבתיהם בלטו הפשטות, מיעוט החפצים והיעדרם של מכשירי חשמל, ובמיוחד טלוויזיה ומזגן. סגנון הריהוט היה בדרך כלל אוסף אקלקטי של רהיטים וחפצים שנאספו מהרחוב, שופצו והותאמו לפי הצורך.

חשיבות הבית עבור הבוחרים בפשטות שראיינו בלטה כבר בשלב קביעת הריאיון – רובם הגדול של המרוויינים ביקשו להיפגש בבתיהם. להבנתנו, לבקשה זו היו שתי סיבות. ראשית, הבוחרים בפשטות מבקשים להימנע מפעילות מוניטרית שבעיניהם היא מיותרת, כמו ביקור בבית קפה. בתי קפה מסמלים עבורם לא רק את תרבות הצריכה הקפיטליסטית, שאותה הם מבקרים, אלא גם זלזול בערכים סביבתיים בשל השימוש המיותר בקשיות פלסטיק, כוסות חד-פעמיות וכדומה. שנית, כפי שהבנו בשלב מאוחר יותר, המרוויינים ביקשו להיפגש בבתיהם כדי להראות אותם למראיינת. מתוך 35 ראיונות, 25 נערכו בבתיהם של המרוויינים. מלבד מקרה אחד, כל המרוויינים הציגו את בתיהם והציעו סיור מקיף בבית, שלרוב נערך מיוזמתם. לגישתנו, סיור ההדרכה בבית קשור לרצונם להמחיש בדרך הברורה ביותר את העקרונות הסביבתניים המנחים את חיי היומיום שלהם.

אחד הסיורים המפורטים ביותר נערך בביתם של עידית וחנוך, המתגוררים עם ביתם בת הארבע בבית קרקע בעיר במרכז הארץ. בני הזוג כמעט אינם עובדים עבור משכורת ומעדיפים לבלות את רוב זמנם בבית. עידית עבדה בעבר כמעצבת אתרים ומולטימדיה בחברת פרסום, אך לאחר שהיא וחנוך נישאו הם החליטו לחיות חיי פשטות ולגדל את ביתם במסגרת חינוך ביתי. בני הזוג סיפרו שהם משקיעים זמן רב בשיפוץ הבית, בהכנת מזון ביתי ובטיפוח החצר רחבת הידיים שבה יש ערמת קומפוסט, ערוגות ירק, ופינת ישיבה שבה הם מבליים חלק ניכר משעות היום. מכשירי החשמל הספורים שבביתם פועלים על חשמל שמיוצר באמצעות לוחות סולריים שהוצבו על הגג. פשטותו של הבית מתבטאת גם בהיעדר תמונות וקישוטים על

הקירות ובהיעדר סממנים אחרים של תרבות הצריכה – הבית הוא מינימליסטי ואין בו שום דבר "מיותר". צופה מבחוץ היה יכול לחשוב שמדובר בבית של המעמד הנמוך, למרות ההשתייכות של בעליו למעמד הביניים לפי הגדרתו הרחבה ביותר. בסיוור התעכבו בעלי הבית על המאפיינים הייחודיים של כל חדר והדגישו את הפרקטיקות הקשורות להפיכתו לבית של אנשים מצמצמי צריכה. ביתם של עידית וחנוך הוא כמה להצגת אורח החיים שלהם. גם המבקר שאינו בקי בשיח הסביבתני האנטי-צרכני ישים לב מיד לפרקטיקות הסביבתניות הנהוגות בו: מחזור והימנעות מבזבז, הימנעות מצריכה, דיות עצמית ושיטות חינוך אלטרנטיביות.

כמו עידית וחנוך, גם יאיר, איש חינוך בן 31, ויעלה זוגתו מרהטים את ביתם ברהיטים שנאספו מהרחוב ושופצו. גינת הירק המלבלבת, גאווה של יאיר, מושקית באמצעות מים אפורים המנותבים מן הבית לגינת הירק ועוברים סינון. לפני תחילת הריאיון ערך יאיר סיור בבית ובחצר והתעכב על העקרונות העומדים מאחורי הבחירות שעשו בני הזוג בעיצובם. ולעומת שני זוגות אלו, יריב, בן 32 העובד במשרד להגנת הסביבה, בחר לגור בדירה עירונית קטנה משום שהוא מאמין שזו התנהגות סביבתית אחראית יותר שמקטינה את דריסת הרגל הפחמנית. גם בדירה הקטנה הוא מקפיד באדיקות על קומפוסטציה ואף מגדל ירקות בארניות שתלויות על סורגי אחד החלונות.

מהסיוורים בבתיים של הבוחרים בפשטות עלה שהם תופסים את הכוח שלהם להשפיע על המציאות החברתית, הכלכלית והפוליטית באמצעות הפרקטיקות הצרכניות הפרטיות שלהם, כלומר כצרכנים בודדים. עם זאת, הם מודעים לצורך במסה קריטית של צרכנים שיאמצו לפחות חלק מהפרקטיקות האלה (Zamwel et al., 2014). לשם כך הם מבקשים להשפיע על אחרים באמצעות "דוגמה אישית" וביקשו לפתוח את ביתם ולהציג בפנינו את אורח חייהם על מנת להעביר מסר. כלומר, הם לא הסתפקו רק בהסבר על הפרקטיקות הצרכניות והביתיות שלהם במסגרת הריאיון אלא השתמשו בביתם כבחלון ראווה, מעין עדות חיה לאורח החיים שלהם. דווקא בגלל שהצגת הבית נתפסת כנתיב להשפעה על כל אורחת ומבקרת, הדס, תזונאית בת 30, מקפידה שביתה ייראה יפה ומזמין. לשאלה אם היא רוצה להשפיע על אנשים אחרים, היא ענתה:

הדס: כן, אבל בדרך הטובה, אני רוצה שיראו כמה טוב לי. אני רוצה שיראו שהבית שלי יפה, אפילו שיש לי שקית של מים בניאגרה כדי שפחות מים יצאו בכל הדיחה, אפילו שאנחנו מפרידים זבל לכאן ולשם ואין לי זבובונים במטבח והתולעים שלי לא מסריחות [...] יש לי בסך הכול בית יפה, אני לא יודעת איזה בתים ראית, אבל כשיש לך זבובונים במטבח והכול בנוי כזה טלאי על טלאי, זה דוחה [...] אני כל הזמן מתמודדת עם "לפחות אל תגורי בג'אנק", שתמיד ייראה יפה [...] כי זה מה שמושך אנשים להצטרף אליך.

הדס חוששת שבתיים של אנשים הבוחרים בחיי פשטות עלולים להצטייר כמלוכלכים ולא מסודרים, ולכן חשוב לה להציג תמונה חיובית ככל האפשר של ביתה. הבית, המוצג תמיד כשונה וייחודי, משמש למעשה כאמצעי מתווך להצגת העצמי ולסימון של נבדלות וייחוד. את הפרקטיקה של סימון גבולות מוסריים באמצעות הצגת הבית הייחודי אנו מכנות "התהדרות בפשטות". הצגת בתיים של הבוחרים בפשטות כשונים מאלו של הבורגנות הישראלית משמשת אותם להתבדלות, ובה בעת להצגה עצמית כאנשים בעלי אמות מידה

מוסריות וטובות יותר משל אחרים. כך גם הפשטות והצמצום מקבלים אופי חדש. בתרבות קפיטליסטית, לפשטות וצמצום יש שני פנים: מחד גיסא הם יכולים להיות מושא להסתרה ולעיתים בושח בחברה הדוגלת באידיאולוגיית שפע, ומאידך גיסא הם יכולים להיות סמן ל"טעם טוב" ולסמן השתייכות לאליטה מתבדלת. כך, למשל, חתונה ביער, דורשת משאבים רבים יותר מחתונה באולם אירועים עירוני אך יכולה להיתפס כפשוטה יותר, קרובה לטבע ואותנטית, ומתוך כך היא מסמנת השתייכות למעמד בינוני-גבוה (Kaplan, 2013). במקרה זה הפשטות היא פרקטיקה של התבדלות מעמדית, ואילו במקרה של הבחורים בפשטות מדובר בהתבדלות מוסרית: במקום לצבור רכוש פיזי הם רוכשים הון סימבולי מוסרי (Bourdieu, 1984). פשטות וצמצום הם תוצר של החלטה אידאולוגית מכוונת שמטרתה סימון גבולות מוסריים, ולכן הם מושא לגאווה והבית הפשוט ראוי להצגה פומבית. לפיכך, "חיי מופת" ו"דוגמה אישית" הם מרכיב חשוב ברפרטואר הפוליטי שלהם.

דוגמה בולטת במיוחד של הצגת הבית כפרקטיקה פוליטית הוצעו שתי נשים שביקשו לעשות זאת בצורה פעילה וציבורית. תמי צרי⁵ תכננה ועיצבה את דירתה השכורה שבמרכז תל אביב כמרכז לאקולוגיה עירונית הפתוח למבקרים ("עץבעיר"). צרי, שחולקת כיום את חייה עם שותפים ותלמידות, מעבירה בביתה סדנאות, קורסים וסדורים מודרכים. ביתה פתוח לציבור הרחב והיא מאפשרת למי שחפץ בכך לראות כיצד היא חיה חיי פשטות המבוססים על עקרונות אקולוגיים וללמוד על נושאים אלו. בעת ביקורנו ב"עץבעיר" היו תלויים ברחבי הבית שלטי הסברה קטנים. בחדר האמבטיה למשל מוקם דלי מתחת לברז, ולידו שלט המבקש להימנע מהדחת האסלה בדרך המקובלת ובמקום זאת להשתמש לשם כך במים שנאספו משטיפת הידיים. ביתה של צרי הוא אם כן יצור כלאיים ציבורי-פרטי שמלמד על האפשרות לפוליטיזציה של הבית הפרטי.

מי שעוד ביקשה להשפיע על הסביבה העולמית דרך הבית היא נגה, שהתגוררה עם משפחתה במושב הולדתה במבנה של לול ששופץ והוסב לבית. אחרי קריירת ניהול של שנים אחרות בתעשיית האופנה, נגה השתתפה בתוכנית העמיתים של מרכז השל⁶ ובעקבות כך בחרה להתפטר מעבודתה ולעבוד מהבית על פרויקט קיימות פרי יוזמתה. מטרתה בפרויקט זה הייתה להציג לאנשים את האפשרות להפוך את ביתם למקיים, כלומר לעזור להם לעבור תהליך של פוליטיזציה ביתית של הנושאים הסביבתיים. אתר הפרויקט הפנה לבלוג האישי שלה, שבו כתבה על ביתה ומשפחתה ועל עקרונות הקיימות המנחים אותה בחיי היומיום. דרך אתר הפרויקט והבלוג הציגה נגה את ביתה לראווה ועשתה אותו נגיש לכול.

אם כך, הבית הוא המקום המרכזי שבו הבחורים בפשטות עושים את הפוליטיקה שלהם בעיקר באמצעות פרקטיקות של צריכה ואי-צריכה, מחזור, קומפוסטציה ודיות עצמית, והם אף מציגים את הבית כדי להתהדר בפשטות ולהדגים אורח חיים סביבתי. חשוב להכיר בכך שבית, משפחה ויחסים הם תמיד פוליטיים (Peil, 2009) – בכל בית יש יחסי כוח מגרריים וגילאיים, חלוקות עבודה, החלטות על דפוסי צריכה ועוד. אולם הבית של הבחורים בפשטות ייחודו בכך

⁵ תמי צרי, בהיותה דמות ציבורית מוכרת בתחום, היא המרואיינת היחידה המופיעה כאן בשמה האמיתי, בהסכמתה.

⁶ תוכנית העמיתים של מרכז השל מכשירה מנהיגים ומנהיגות שמקבלים על עצמם להיות סוכני שינוי ולפעול לקידום חברה מקיימת בישראל.

שהוא מהווה זירה לעשייה פוליטית מודעת, מכוונת על ידי אידאולוגיה סביבתנית מגובשת (Zamwel et al., 2014). הבית הוא המקום שבו נעשית הפעולה הפוליטית בגלל הבחירה של הבוחרים בפשטות לצמצם את ההשתתפות בשוק העבודה בשכר, בחירה שמשאירה להם פנאי לטיפול מתמשך של הסביבה הביתית, אולם לא למטרות יופי או הצגה עצמית מעמדית אלא למטרות של תיקון עולם. יתר על כן, אורח החיים הסביבתני דורש עבודה רבה במרחב הדומסטי, בעיקר בגלל הבחירה לא לשלם על שירותים חיצוניים; מטלות כמו הכנת אוכל, כביסה, תיקון ובנייה של רהיטים, תפירת בגדים, יצירת משחקי ילדים וגידול ירקות נעשים באופן עצמאי בבית, ובכך מגלמים את הפוליטיקה של הבוחרים בפשטות.

סיכום ודיון

הסוציולוגיה מתעדת מזה זמן את התופעה של ירידה במעורבותם של אזרחים בפוליטיקה ממסדית, ותולה זאת בין השאר בירידה באמון הציבור ב"פוליטיקה הישנה". חוקרים חוששים שתופעה זו מבטאת נסיגה של הציבור ממחויבות לפוליטיקה דמוקרטית ולכן מעידה על היחלשות הדמוקרטיה (Dalton, 2004; Zukin et al., 2006). אולם אחרים טוענים כי ביקורת זו משקפת פרשנות צרה של מהו הפוליטי (Norris, 2002). לטענתם, אין לבקר את הנסיגה מהחיים הפוליטיים המסורתיים אלא להבינה כחיפוש דרכים אלטרנטיביות לפעולה פוליטית, דרכים שמתאימות יותר לעידן הנוכחי, שבק מכה אותן סאב-פוליטיקה (Beck, 1997). כך, למשל, החלטות על צריכה, תזונה, חופשות משפחתיות או דפוסי חינוך יכולות להיתפס כפרקטיקות פוליטיות אלטרנטיביות (Bennett, 1998; Giddens, 1991). פעולה פוליטית איננה מחייבת אפוא התארגנות קולקטיבית, אלא יכולה להיעשות על ידי אדם בודד או משפחה, בבית או בסופרמרקט.

בהקשר הסביבתני, הדיון של בק על סאב-פוליטיקה קשור לניתוח שלו את חברת הסיכון. לטענתו, בחברה העכשווית (היא חברת הסיכון) האסונות הם גלובליים, ואינם ניתנים לפתרון ברמה של מדינה אחת. לכן רבים מחפשים את הפתרון לאסונות צפויים בפעולה אישית, חוץ-פרלמנטרית, ולעיתים קרובות בספרה הביתית. אמנם קשה לעיתים להבחין באופיין הפוליטי של פרקטיקות ביתיות, במיוחד בישראל, שבה התרגלנו לקשור אל התחום הפוליטי סוגיות ביטחוניות בלבד. אולם כאשר בוחנים את מושאי המחקר הנוכחי, לטענתנו יש להבין את אורח החיים של הבוחרים בפשטות כסוג מובהק של סאב-פוליטיקה, מכיוון שהפרקטיקות שלהם מבטאות אדיקות המונחית מתוך אידאולוגיה חובקת כול ומונעות מהרצון לשינוי גלובלי ומהרצון להשפיע על הסביבה המיידית (Zamwel et al., 2014).

הסאב-פוליטיקה של הבוחרים בפשטות בולטת במיוחד בהקשר הניאו-ליברלי העכשווי. בעידן שמודד אזרחים על פי מידת היזמות והיצרנות הכלכלית שלהם ומציע צמיחה כלכלית כמדד לאושר, הבחירה בחיים פשוטים והימנעות מצריכה היא לא רק פוליטית במהותה אלא יש בה משום מחאה כלפי הסדר הנוכחי. באמצעות פוליטיזציה של חיי היומיום – דפוסי צריכת אוכל או בניית בית המגורים – קבוצה זו ממחישה את הפוליטיות הטמונה בבחירה בחיים בשולי הכלכלה הניאו-ליברלית, ומדגימה פוליטיקה של התנגדות להגמוניה הניאו-ליברלית תוך הדגשתם של נושאים סביבתיים.

המחקר על סאב-פוליטיקה סביבתנית יוצא מתוך ההנחה שיש קשר בין תודעה גלובלית ופעולה ברמה המקומית (think globally, act locally). אולם המחקר הקיים איננו עומד על המתחים הגלומים בכל אחת משתי הרמות האלה ובקשר ביניהן. החידוש שהצענו במאמר זה הוא בניתוח המורכבות ביחסים בין הרמות השונות, ובמיוחד בניתוח האופן שבו הבוחרים בפשטות תופסים את הרמה המקומית ורואים אותה כ"מקומיות לא מקומית".

גילינו כי הפערים בין תפיסת המרחב שצריך לתקן (המרחב הגלובלי) ובין המרחב שאפשר לתקן (המקומי והביתי) מייצרים מתח אינהרנטי בין התודעה הסביבתנית לדרכי הפעולה שלה בחיי היומיום. לתפיסתם של הבוחרים בפשטות, אסונות אקולוגיים ועוללות אנושיות המתרחשים בחסות הכלכלה הקפיטליסטית הגלובלית ותרבות הצריכה הם עניינם המשותף של כלל תושבי העולם. כחלק מהאידיאולוגיה הסביבתנית הם תופסים את עצמם כבעלי אחריות גלובלית, אולם הם פועלים בעיקר בבית עצמו. הבית נהיה למוקד של פעולתם הפוליטית, ואף נתפס כמעין חלון ראווה או כתצוגת תכלית של החיים הפשוטים.

מצאנו שכאשר הבית הוא המוקד של העשייה הפוליטית, המקום הקונקרטי שהוא נמצא בו מאבד מחשיבותו. בשיח של הבוחרים בפשטות, הגדרתה המופשטת של המקומיות היא "כל מה שנמצא במרחק מצומצם מהבית". כלומר, הבית הוא הציר שמגדיר את הרמה המקומית ומסמן את גבולותיה הגאוגרפיים והרעיוניים. מקומיות זו יכולה מבחינתם להתקיים בכל מקום שהוא – ישראל, אוסטרליה או ארצות הברית. אף שהמקומיות בפני עצמה חשובה בסאב-פוליטיקה הסביבתנית, מצאנו שהמכוונות שלהם לתיקון עולם גלובלי ובה בעת לפעולה פוליטית ביתית מגטרלת את המשמעות הקונקרטית של המקום. נושאים פוליטיים מקומיים ישראלים וסוגיות כמו אי-שוויון מעמדי, אתני, מגדרי או לאומי אינם זוכים להתייחסות מצידם. אי-שוויון חברתי ומעמדי מעסיק אותם רק בהקשר הגלובלי (כגון תנאי העסקה של עובדים בסדנאות יזע בסין), אבל אינו מעניין אותם ברמה האזורית או הארצית. יתר על כן, במקום כמו ישראל, שבו המרחב רווי משמעויות פוליטיות, התעלמותם ממקום גאוגרפי קונקרטי מלמדת שעבורם המרחב המקומי מתקיים במישור של "מקומיות לא מקומית".

המקרה של הבוחרים בפשטות מרתק דווקא משום שהם מבקשים לחזור למקומיות, אלא שזו מקומיות מסוננתת – מצד אחד היא מקומית ומצד אחר היא פאן-עולמית. בסופו של דבר היא נותרת כערך סביבתני בלבד, והפרקטיקות המקומיות מתמקדות בעיקר בדפוסי צריכה ביתיים ומתעלמות מפנים רבות של הפוליטיקה המקומית. איננו טוענות שהדאגה העולמית של הבוחרים בפשטות והתעלמותם מסוגיות מקומיות ישראליות מלמדת על חוסר עניין פוליטי; טענתנו היא שזהו ביטוי להפרטה של הפוליטי, לנסיגה מהפוליטיקה הקונבנציונלית ובחירה במרחבים לא שגרתיים לעשייה פוליטית. אין כאן דחייה של החיים הפוליטיים אלא שינוי בדרכים ובאתרים שאזרחים בוחרים לפעול בהם בעידן של גלובליזציה ניאוליברלית.

סיימנו לתקן את המאמר בפעם האחרונה באפריל 2020, כשכולנו מסוגרים בבתינו בשל התפשטותו הגלובלית של נגיף הקורונה. לכאורה, חיבור זה בין קטסטרופה גלובלית לפתרון ברמת הבית הפרטי מאשש את בחירותיהם הפוליטיות של הבוחרים בפשטות, שהרי כולם מסתגרים עכשיו בבית, צורכים פחות, ובמובן מסוים מאמצים אורח חיים פשוט יותר. לאימוץ הנרחב של הפרקטיקות של פשטות מרצון יש יתרונות ברורים מהפרספקטיבה הסביבתית. ברמה הגלובלית זיהום האוויר פחת מאוד, הייצור ההמוני והמנצל בתעשיית האופנה או בתעשיית האלקטרוניקה פסק לזמן מה, וחיות הבר חזרו לשוטט בחופשיות.

אולם מגפת הקורונה מאתגרת בבירור את התפיסה שכינינו "מקומיות לא מקומית": התפרצותו והתפשטותו של הנגיף הואצה בשל הגלובליזציה, אבל ההתמודדות איתו היא בראש ובראשונה ברמת המדינה. כל מדינה מנסחת לעצמה מדיניות משלה, המדינות מתברלות זו מזו, סוגרות את שעריהן ונמנעות על פי רוב מערכות הדדית (אפילו בין מדינות האיחוד האירופי). יכולת ההישרדות של האזרחיות תלויה עכשיו במשאבים המדינתיים ולא באלה הגלובליים. התלות במשאבים של מערכת הבריאות ובמשאבים של מדינת הרווחה מבהירה כי אף שהבעיה היא גלובלית, ההתמודדות איתה היא ברמה המקומית הקונקרטית. יתרה מזו, דפוסי ההרס הלא-שוויוניים של הנגיף בכל מדינה מנכיחים סוגיות פוליטיות מקומיות של אי-שוויון בין קבוצות אתניות, מגדריות ומעמדיות.

אם כן, נראה כי אסונות גלובליים יכולים לכונן מבנה יחסים חדש בין הרמות הגאוגרפיות השונות, ולכן הם מעלים שאלות על אופני ההתמודדות המרחביים של הבוחרים בפוליטיקה אלטרנטיבית: האם, כפי שרמזנו, התפרצות נגיף הקורונה משנה את הקשר בין הרמה המקומית לרמה הגלובלית? האם, בניגוד לתחזיותיו של בק, היא מאלצת את האקטיביסטים שנסוגו מהמדינה להכיר בחשיבות הקריטית של ההקשר המקומי, ולא מאפשרת עוד להתעלם מהמדינה? הניתוח המרחבי, על שלוש הרמות שלו, יכול לסייע להבנתם של אסונות גלובליים, ובעיקר הוא יכול לתרום לניתוח הפוליטיקה של התמודדות עם אסון ברמת היחיד, ברמה הביתית וברמה המקומית הממוסדת והאלטרנטיבית.

מקורות

- גוטקובסקי, נתליה. (2010). *הקו הידוק והקו המשווה – ה"סחר ההוגן" המקומי בענף שמן הזית* | חיבור לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת תל אביב.
- גוטקובסקי, נתליה, דפנה דיסני ודני רבינוביץ. (2013). *חקלאות "הסחר ההוגן" בענף שמן הזית והשפעותיה על הסביבה. אקולוגיה וסביבה, 1, 22-23*.
- גרוסגליק, רפי. (2016). *אזרחות-צרכנות? אוכל אורגני ותרבות גלובלית בישראל. סוציולוגיה ישראלית, 12(2), 93-115*.
- יעקובי, חיים, וארו צפדיה. (2004). *על גיבוש זהות טריטוריאלית: לאומיות ומרחב בקרב מהגרים בלוד. תיאוריה וביקורת, 24, 45-71*.
- מאיר-צ'יזיק, אורי. (2012). *דברים שאוכלים מכאן: תולדות האוכל המקומי, ניהוחות ומתכונים. מפה*.
- סלע-שפי, רקפת, ונועם זרזו. (2015). *למה אנחנו סביבתיים ולמה לא? על הזיקה בין תרבות וזהות לבין פעולה סביבתית: ההקשר הישראלי. אקולוגיה וסביבה, 1, 33-39*.
- פורטוגלי, יובל. (2000). *1500 מילה ויותר על הגיאוגרפיה של האדם. תיאוריה וביקורת, 16, 213-222*.
- פנסטר, טובי. (2007). *זיכרון, שייכות ותכנון מרחבי בישראל. תיאוריה וביקורת, 30, 189-212*.
- רבינוביץ, דני. (2006). *כת הטבע ודה פוליטיזציה של איכות הסביבה המקרה של גדר ההפרדה. בתוך חנה הרצוג וכנרת להד (עורכות), יודעים ושותקים: מנגנוני השתקה והכחשה בחברה הישראלית (עמ' 133-144). מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.*

שנהב, יהודה. (2003). הפוליטיקה של המרחב בישראל. בתוך יהודה שנהב (עורך), *מרחב, אדמה, בית (עמ' 7-17)*. מכון ון ליר והוצאת הקיבוץ המאוחד.
 שני, לירון. (2012). מרשם לטבע: הטבע בין אדמה לסביבה – המאבק להקמת היישוב מרשם במזרח לכיש. *סוציולוגיה ישראלית*, יד(1), 57-81.
 שניידר, טליה. (2004). *גן עדן בפתח הבית: מדריך פרמקלצ'ר להישרדות וביטחון בעולם המודרני*. יער.

Alexander, Samuel. (2011). *Property beyond growth: Toward a politics of voluntary simplicity* [Doctoral Thesis, University of Melbourne].

Alexander, Samuel, & Simon Ussher. (2012). The Voluntary Simplicity Movement: A multi-national survey analysis in theoretical context. *Journal of Consumer Culture*, 12, 66-86.

Beck, Ulrich. (1997). *The reinvention of politics: Rethinking modernity in the global society order*. Polity Press.

Beck, Ulrich. (1999). *World risk society*. Polity Press.

Bennett, Lance W. (1998). The uncivic culture: Communication, identity and the rise of lifestyle politics. *Political Science and Politics*, 31(4), 740-761.

Bourdieu, Pierre. (1984). *Distinction: A social critique of the judgment of taste*. Harvard University Press.

Brenner, Neil. (2014). Introduction: Urban theory without an outside. In Neil Brenner (Ed.), *Implosions/ explosions: Towards a study of planetary urbanization* (pp. 14-35). Jovis.

Castells, Manuel. (1997). *The power of identity: The information age – Economy, society and culture* (Vol. II). Wiley-Blackwell.

Castells, Manuel. (2010). *The power of identity: The information age – Economy, society and culture* (Vol. II, 2nd ed.). Wiley-Blachwell.

Charmaz, Kathy. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. Sage.

Craig-Lees, Margaret, & Constance Hill. (2002). Understanding voluntary simplifiers. *Psychology and Marketing*, 19(2), 187-210.

Dalton, Russel J. (2004). *Democratic challenges, democratic choices*. Oxford University Press

DuPuis, Melanie E., & David Goodman. (2005). Should we go “home” to eat? Toward a reflexive politics of localism. *Journal of Rural Studies*, 21(3), 359-371.

Durham, Catherine A., Robert P. King, & Cathy A. Roheim. (2009). Consumer definitions of “locally grown” for fresh fruits and vegetables. *Journal of Food Distribution Research*, 40, 56-62.

Elgin, Duane. (2010). *Voluntary simplicity: Toward a way of life that is outwardly simple, inwardly rich* (2nd revised ed.). Harper Collins.

- Etzioni, Amitai. (1998). Voluntary simplicity characterization, selected psychological implications and societal consequences. *Journal of Economic Psychology*, 19, 619–643.
- Feagan, Robert. (2007). The place of food: Mapping out the “local” in local food systems. *Progress in Human Geography*, 31(1), 23–42.
- Fuller, Martin G., & Martina Löw. (2017). Introduction: An invitation to spatial sociology. *Current Sociology Monograph*, 65(4), 469–491.
- Giddens, Anthony. (1990). *The consequence of modernity*. Stanford University Press.
- Giddens, Anthony. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in late modern age*. Stanford University Press.
- Greenspan, Itay. (2005). Palestinian and Israeli environmental narratives: Reflections on the 2002 Johannesburg earth summit. In Stuart Schoenfeld (Ed.), *Palestinian and Israeli environmental narratives: Proceedings of a conference held in association with the Middle East Environmental Futures Project* (pp. 75–92). York University, Centre for International and Security Studies.
- Grigsby, Marry. (2004). *Buying time and getting by: The voluntary simplicity movement*. State University of New York Press.
- Hardin, Garrett. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 162(3859), 1243–1248.
- Harff, Barbara, & Ted Robert Gurr. (2018). *Ethnic conflicts in world politics*. Routledge.
- Harvey, David. (1990). *The condition of postmodernity*. Blackwell.
- Hinchliffe, Steve. (1996). Helping the earth begins at home: The social construction of socio-environmental responsibilities. *Global Environmental Change*, 6, 53–62.
- Hopkins, Rod. (2010). *Localisation and resilience at the local level: The case of transition town Totnes* (Devon, UK) [Doctoral Thesis, University of Plymouth].
- Kaplan, Dana. (2013). Food and class distinction at Israeli weddings: New middle class omnivores and the “simple taste”. *Food, Culture & Society*, 16(2), 245–264.
- Livio, Oren. (2015). The path of least resistance: Construction of space in the discourse of Israeli military refuseniks. *Discourse, Context and Media*, 10, 1–9.
- Maniates, Michael. (2001). Individualization: Plant a tree, buy a bike, save the world? *Global Environmental Politics*, 1(3), 31–52.
- Martinez, Steve, Michael Hand, Michelle Da Pra, Susan Pollack, Katherine Ralston, Travis Smith, Stephen Vogel, Shellye Clarke, Luanne Lohr, Sarah Low, & Constance Newman. (2010, May). *Local food systems: Concepts, impacts, and issues* (Economic Research Report No. ERR 97). US Department of Agriculture, Economic Research Service.
- Massey, Doreen. (1991, June). A global sense of place. *Marxism Today*, 24–29.

- Meyrowitz, Joshua. (1985). *No sense of place: The impact of electronic media on social behavior*. Oxford University Press.
- Micheletti, Michele, Andreas Follesdal, & Dietlind Stolle. (2006). *Politics, products and markets: Exploring political consumerism past and present*. Transaction Press.
- Misgav, Chen, & Gilly Hartal. (2019). Queer urban movement in Tel Aviv and Jerusalem: A comparative discussion. In Haim Yaacobi and Mandour Nasara (Eds.), *Routledge Handbook on Middle East Cities* (pp.57–74). Routledge.
- Norris, Pippa. (2002). *Democratic phoenix: Reinventing political activism*. Cambridge University Press.
- Peil, Tina. (2009). Home. In Rob Kitchin & Nigel J. Thrift (Eds.), *International encyclopedia of human geography* (pp. 180–184). Elsevier.
- Robertson, Roland. (1992). *Globalization: Social theory and global culture*. Sage.
- Seyfang, Gill. (2007). Growing sustainable consumption communities: The case of local organic food networks. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 27(3/4), 120–134.
- Stolle, Dietlind, Marc Hooghe, & Michele Micheletti. (2005). Politics in the supermarket: A three nation pilot survey on political consumerism as a form of political participation. *International Review of Political Science*, 26(3), 245–269.
- Valentine, Gill. (1999). Eating in: Home, consumption and identity. *The Sociological Review*, 47(3), 491–527.
- Wilson, Japhy, & Manuel Bayón. (2016). Black hole capitalism: Utopian dimensions of planetary urbanization. *City*, 20, 350–367.
- Yiftachel, Oren. (2006). *Ethnocracy: Land and identity in Israel/Palestine*. University of Pennsylvania Press.
- Zamwel, Einat, Orna Sasson-Levy, & Guy Ben-Porat. (2014). Voluntary simplifiers as political consumers: Individuals practicing politics through reduces consumption, *Journal of Consumer Culture*, 14(2), 199–217.
- Zukin, Cliff, Scott Keeter, Molly Andolina, Krista Jenkins, & Michael X. Delli Carpini. (2006). *A new engagement? Political participation, civic life and the changing American citizen*. Oxford University Press.